

SÁFÁRY LÁSZLÓ

Nyugat-európai ízlésáramlatok a felvidéki magyar költészetben (1920-1938)

Ez az írás annak a tanári szakdolgozatnak rövidített változata, amelyet a két háború közötti csehszlovákiai magyar költészet rokonszenves alakja, Sáfáry László (1910-1943) a budapesti egyetem magyar-latin szakos hallgatójaként 1941-ben készített. A szakdolgozat másolata 1988-ban került elő a költő szülővárosában, Munkácson, és Debrecenben lakó nővéreinek: Sáfáry Máriának és Jolánnak tulajdonában van. Sáfárynak az volt a szándéka, hogy doktori disszertációvá fejleszti, de ez nem valósulhatott meg, mert katonai szolgálatra behíva, a keleti fronton 1943-ban, 33 éves korában meghalt.

A dolgozat a csehszlovákiai magyar irodalomtörténeti eszmélkedés első dokumentumai közé tartozik. A legelső figyelemre méltó dokumentum - az 1919 és 1932 közötti irodalmi élet fejlődésképe - Szalatnai Rezső tollából született és 1933-ban a Magyar Figyelő 1. számában *Irodalmi menetrend Szlovénzskón* címmel, cenzúrától csonkítottan jelent meg. A kisebbségi irodalom kezdeti fejlődését néhány évvel ezután Zapf László (későbbi nevén: Bellyei) dolgozta fel, de egy 1937-es pályázaton is szereplő kézirat munkája az 1944-45-ös frontesemények alatt elkallódott. Az 1918 és 1938 közötti irodalmi szakasz történetét aztán Kemény G. Gábor kézikönyvszerűen dolgozta fel (*Így tűnt el egy gondolat. A felvidéki magyar irodalom története*. Budapest 1940.).

Amint már a címből is kitűnik: Sáfáry szakdolgozata egyetlen műnemre, a költészetre szorítkozik, s azt sem teljességre törekedve, hanem csak a nyugat-európai művészeti irányzatok hatásának viszonylatában vizsgálja. A kismonográfia kétségtelenül úttörő kezdeményezést jelentett, és a csehszlovákiai magyar kritika és irodalomtörténetírásban műfaji tekintetben ma is egyedül áll. Megállapításait, értékeléseit egy korszerű irodalomtörténeti kézikönyv megírásánál is figyelembe kell majd venni.

A munka részleges közlését az irodalomtörténeti evidenciákon túl a szerző születésének 80. évfordulója is indokolja. A munka rövidített közreadásával egy ez ideig figyelmen kívül hagyott elemzés értékei válnak hozzáférhetővé.

Turczel Lajos

Az összeomlás, mely a magyarságra a világháború után rászakadt, közel egymillió magyart juttatott Csehszlovákiának, ennek a hirtelen és gyorsan született, és ezt az „amerikai tempót” további életében és halálában is megőrző fiatal államnak. Az elszakított magyarság nem rendelkezett zárt területi egységgel, s így nem rendelkezett önálló szellemi hagyományokkal sem, melyek az ismeretlenbe zuhanás után azonnal kristályosítható magvát adták volna szellemi magatartásának...

A felvidéki költő az államfordulatig Budapesten keresztül ismerkedett meg a nyugat-európai ízlésáramlatokkal. Budapest szerepe ezután sem szűnt meg, de már nem volt kizárólagos, még a köztársaság első éveiben sem...

A magasabb rendű kritika a Felvidéken nem tudott kialakulni, csak igen szórványosan jelentkezett egy-egy cikkben, bírálatban. A megítélés alapja rendszerint a világnézet volt. Formakérdések szempontjából nagyon ritkán nyúltak a művekhez. Ez a hiány mindvégig megakadályozta az értékek tisztázódását, így aztán megdöbbenést és érzékeny megbántódást keltett, ha egy-egy budapesti bíráló pusztán a művészet és mesterség szemszögéből tekintett a felvidéki költészet alkotásaira. (PI. Illés Endre, Nyugat, 1933.)...

Kállay Miklós mondja egy helyen - példaként említve Walt Whitman szabadverseit -, hogy a modern líra első pillantásra prózának tűnő nyelve sokkal távolabb áll a prózától, mint a realista költészet ütemes, strófás szerkezetű termékei. Amit azonban fellelhetünk Whitman verseiben, nem mindig, sőt igen ritkán találjuk meg abban a baloldali költészetben, melynek alkotásait gáttalan örömmel fogadta a vele azonos világnézetű kritika. Ugyanezt a kritikátlan kritikát láthatjuk akkor is, mikor a konzervatív felvidéki kritikusok tárgyalják a múlt század formaeredményeinek alapján álló költői alkotásokat, ha azok konzervatív nemzeti gondolatot szolgálnak. Egymás műveinek megítélésében pedig a két tábor kiindulópontja a jócskán előlegezett balítélet volt. Ezen csak néhány bíráló tudott felülemelkedni, de ezek is csak a költők emberi magatartását vizsgálták, emberi magatartásuknak általános értékű, s a

kisebbségi élet teljességében hasznosítható jegyeit keresték. A költői magatartás kérdéséhez, a mesterség műgondjaihoz azonban kevés érzékük volt.

A köztársaság* első 5 évében a nyugat-európai áramlatokkal az emigránsok sajtóján keresztül ismerkedett meg a fiatal felvidéki tollforgató. A Bécsi Magyar Újság, a Tűz s nem utolsó sorban Kassák Ma c. folyóirata szállították az ösztönzéseket példák, manifesztumok és ismertető cikkek alakjában. Az „izmusok” harsogásának kora volt ez. Az eszményeiben csalódott polgári lélek kereste az új szellemet, mely kivezeti csömöréből, s kereste az új kifejezési formákat az új szellem számára. Egyesek megtalálták a nekik megfelelő új szellemiséget, mások új kifejezési formákat találtak, de a tiszta új bort s a megfelelő új tömlőt hozzá kevesen találták meg. Akik megtalálták, azok nagy művészek s egyben nagy formaművészek is, mert nem az a formaművész, aki minél több régi forma - sokszor játékos - variálására képes.

Az izmusok elsője, a futurizmus még a háború idején harcolta meg a maga harcát. A pepecselő dekorálás helyett a dolgok dinamikáját, gyors lüktetését hangsúlyozta ki. Maga a futurizmus azonban közvetlen hatást alig tett a magyar költészetre, a felvidékire egyáltalán nem. Az a két újító mozgalom, mellyel megismerkedtek a felvidékiek: a németek expresszionizmusa és a franciák kubizmusa, helyesebben szürrealizmusa volt.

Itt fekszenek előttem a Tűz s az erdélyi Genius számai, melynek szintén munkatársa volt nagyon sok felvidéki. Felvidékiek, akik azóta megtalálták a maguk egyéni hangját és területét - a költészeten belül, vagy kívül -, e lapok hasábjain élték a maguk Sturm und Drang korszakát. E folyóiratok lírai anyaga csaknem teljesen a német expresszionizmus jegyében áll.

Kultsár Miklós: *A hullás pátosza*

Kráterek tövén dús szárba szökell a búza
tátott szemmel a napba hunyorognak
kiknek a sorsuk
most bonthatatlan vérbe gabalyult.
Ó, testvéri világnak szemfedője
a lekölöncölt embernyáj fölött!
még kecmeregnek
a kezem szakajtom
minden szemernék milljó pórusába:
tartani!
fogni!
emelni!

hiába...
Mi elhullunk
A glóbusz megreped
A tengervíz a végtelenbe árad
De én a hangom zengőn felröpítem
A horizontig lángos rakétának!

Kultsár Miklós nevével csak egy-két évig találkoztunk a felvidéki lírában. Azért idéztem mégis elsőnek az ő egyik versét, mert szinte receptre, az expr(esszionista) manifesztumokban pontosan leírt receptre készült.

Az expr(esszionista) költő is „nemet int erre a világra”, mint az újromantikus, de a változtatás láza erősebben jelentkezik benne, a szembenállás a meglévővel fokozottabb, élesebb. Az újromantikus költő menekül a romantikus hangulatba, művészete a kis formák

művészete. Az expr(esszionista) azonban példát keres, nem rejtekhelyet, hanem alapot, hogy megvesse a lábát, midőn egy új világérzés teljes képét akarja kibontani magából...

Felvidéki ember Kudlák Lajos, a MA körének egyik tagja. Mivel azonban a felvidéki irodalmi életben egyáltalában nem vett részt, s az írást is hamar abbahagyta, megelégszem nevének megemlítésével.

A legképzettebb expresszionista és egyben a legősztönösebb költő is közöttük Forbáth Imre. Formai szempontból hiába keresünk nála egységet, szabadverstől a szonettig váltogatja költői köntösét. Az aktivisták, a primitívek irodalmi mozgalmi alig érintették, ellenben kapcsolatba hozható Franz Werfellel, a német expr(esszionista) költészet „klasszikusával”. A németek barokk és gótikus expr(esszionistá)nak nevezik a korai expr(esszionizmus) költészetét. Az elnevezés helyességét igazolja, hogy ez az irány valóban nem szakított még a jelzők s a gyakran egészen impresszionista hangulatú képek alkalmazásával. (Eszmei tekintetben is jelzi az elnevezés a menekülés és a példakeresés irányát.) Forbáth egyik versében (*Egy tál krumpli*) olvasom:

Évszázadok fehéren izzó kínja sűrítette össze
Benne, mi a földgolyóbis vulkánméhében forrong:
Alázat, gőg és bosszú, mit Van Gogh iszonyú ecsetje kevert.
Gyulladt kazlak, fagy és átkokat lihegő kunyhók.

A jelzők, Van Gogh említése mutatnak rá a költő átmeneti jellegű posztimpresszionista beállítottságára. De gyakran találkozunk nála a nagy lélegzetvétellű, ódai szárnyalásra igyekvő expr(esszionista) hanggal is:

„halljad, hogy sisteregnek a lázadó szavak
mint a kondérokban izzó fekete aszfalt, hogy csikorognak
mint parti homok baggerék ércetorkában és zeng-zúg az énekünk
mint üllőkre mázsásan hulló kalapács!”

Az ilyenfajta szabadversekben azonban csak nagyon ritkán, egy-egy sorban sikerül elérnie azt a feszítő erőt, mely a prózának tűnő sorokat szárnyakkal látja el, mely e sorok hömpölygését, lüktetését Berzsenyi ódáival hozza rokonságba. (Ez még Kassáknak is csak ritkán sikerül, pl. a *Mesteremberekben*.) Ezért fordul Forbáth olyan sokszor a kötött forma, főleg a szonett felé. Jelzői és képei viszont, ha nem is tűnnek mindig spontán megnyilatkozásnak, s olykor érződik rajtuk a keresettség is, mégis újszerűeknek hatnak. Erre azonban a költő törekszik is, s a szonettekben előforduló burzsoáijesztő képeket gyakran érezzük fölöslegeseknek, és gyakran találjuk költeményeit groteszknek:

Törlőrongy lóg a légből fönt s kémény
Grammofonhangok, csecsemősírással vegyest
Hullnak az ablakokból. Majd egy éjjeliedény
Glazurája csillan és jelenti: Halló! itt az est!
(*Az udvarban*)

Nem akartam a bőven található, sokkal bántóbb példák közül idézni. Pedig ennek a költőnek a hangja mélyebb énekre is alkalmas. Anyaga kissé mindig nyersen marad, ritkán érzem egy-egy versénél, hogy ebből sem elvenni, sem hozzátenni nem lehet, de jó versei újnak hatnak és nyereségükben is frissek:

„A fekete irtványon sötétség hever, mint egy százmázsás harang
Ez Márisa éjszakája, ki szívdobogva suhan az erdő felé

Hatalmas, vad és tiszta tót éjszaka!
Csernoch dombjára álmos orvost cipel a fűrhéces szekér
Egy haldoklóhoz, kinek szájából már buggyan a fekete vér
Óriási favágók állnak némán és lehajtott fővel az ágy előtt
S egy asszony, fáradt és sovány, hét gyermeknek anyja
Szomorúság és szegénység és néma gyász éjszakája ez
A fekete irtványon sötétség hever, mint egy százmázsás harang”

Forbáth Márisch-Ostraban (Ostrava) élt orvosként hosszú évekig. Ez az elszakítottság, az idegen nyelvterület és barátok nélkül való élet hozzájárult e költő tétovázásaihoz, túlzásaihoz és ahhoz, hogy verseit gyakran érezzük túlságosan csináltaknak, irodalomszagúaknak. Mégis ez a költő egyike azoknak, akik őszintén, lelki alkatuk indíttatására fordultak az expresszionista formák felé, nem pedig a politikai beállítottságuk alapján kedvelt lapjaikban felfedezett manifesztumok bírták őket receptre készült költemények gyártására. Egy-két verse a forma és a tartalom harmóniája révén a felvidéki magyar költészet legjobb darabjai közé tartozik...

Mihályi Ödönben (1900-1929) erősebben jelentkeznek az expresszionizmus eszméi és formai hatásai, mint Forbáthban. A költő maga saját társadalmi rétege ellen lázadó, értelmileg és érzelmileg deklasszált polgár. Menekül a faluhoz, a természethez, s a meneküléshez a költészetben a legjobb módszer a legszabadabb asszociációk alkalmazása:

„Hol van a parfümöd, asszony, még csiklandta az orrom,
nem érzem, nem érzem,
fonjuk meg az ostort, talán találkozunk,
tereljük az útra apró céljainkat,
meglátod, kölyök csókok hullanak utánunk.
Még háromszor gondolunk pacsirtát, rónát, rózsát:
nem lep be többet a por,
add ide bátran a lázas kezed, én megszorítom
úgy hiszem, szabályos pányváikból kiszakadtak
a csillagok
a földi hinták ívben ringanak, ismerjük a pályát,
a tér pázsítja kék a csillagok között.”

Ez már nem a nagy hang, a nagy versek, az ódák expresszionizmusa. A szárnyalás lendítő erejét itt a merész képek változtatása volna hivatva pótolni. A merész asszociációkat azonban - ha nem is alkotnak semmiféle logikai sort - mégis össze kell fűznie valami belső kapcsolatnak, mely fantáziaritmust alkot (Kállay Miklós használja ezt a kifejezést a modern líráról szóló könyvében), s végül a vers záró képében a verset s az olvasót a fantázia izzásáig viszi. Mihályi igyekszik ezt a szellemi lüktetést megadni verseinek, de csak ritkán sikerül... A fent idézett vers az érzelmeknek túlságosan nagy sorát akarja egy verssé összefogni, és nagyon megkívánja tőlünk a háttér ismeretét, ismeretét annak, hogy itt egy földbirtokos-sorsba született, sorsával meghasonlott ember keres valami tartalmat és célt életének. Mint Kemény Gábor megállapítja (*Igy tűnt el egy gondolat*, 109.), később a szeretetben találja meg élete tartalmát a költő. S valóban: ekkor hangja is higgadtabb, nyugodtabb lesz:

„Szép meséket hullat a hó,
nagy szálfák alatt vágat a motor,
éjszaka van, fiatal vagyok,
szétszórom a tenyerem,

pereg az ujjaim közt a tiszta piros búza:
galambot várok.”

(Galambot várok)

Márai Sándor hamar szakított a lírával és a Felvidékkel is. Indulása azonban e két területre esett. Versei széles szabadversek, melyek nem sorolhatók az expresszionista líra termékei közé, s egyben magukon hordják annak jelét is, hogy szerzőjüknek nem ez az igazi területe. Alapjában véve prózaversek - Vajda Péter értelmében-, de nem a természetet dicsőítik, hanem a háborúval szembeforduló emberiséget. Ritmusuk a jóhangzású próza ritmusa. A Genius egyik számában olvastam egy Márai-vezércikket, annyi ritmus van benne, hogy szinte a vers határán mozog - ha egy-egy kiszakított részt olvasunk belőle. Egészében azonban nem vers, és nem versek a Márai-versek sem. (Budapesti író korában jelent meg egy verskötete, de ez már nem tartozik anyagunkhoz.)

A versírásra nagyon jó kifejezésnek tartom a *Dichtung, dichten* szavakat. Valóban a sűrítés teszi verssé a verset; olykor a sűrített nyelv (Horatius), olykor a sűrített gondolat (Paul Valéry), olykor a sűrített érzelm. Mindezek hiányoznak például Simon Menyhértből, ki korszakunk leghumanistább s legtermékenyebb verskötet-megjelentetője volt. Írásai tipográfiaiailag Whitman verseire hasonlítanak; terjedelmesek, szabadok. Írásai egy nagyon jó, nagyon rokonszenves, érző és gondolkodó embert állítanak elénk, de azért csak önkényes sorokká tördelt vezércikkek maradnak. Komlós Aladár egy róla írott bírálatában felfedezi ugyan Whitmannel való rokonságát, de rögtön párhuzamot is von köztük: Withman így ír magáról: „Walt Withman, Kozmosz, Manhattan fia...”, Simon Menyhért így: „Szegény kispolgári család gyermeke vagyok, iskoláimat Beregszászban végeztem...”

Jarnó József (1904-1934) tartozik még azok közé, akik eszmeileg a humanizmust, formailag a széles szabadverset képviselik. Későbbben az ő működése is a prózai epika területére esett. Verseiben erős pátosz jelentkezik, szinte mindegyik verse programvers, melyet kötet elejére képzel az ember, ahol a költő elmondja, ki ő, és mit akar:

„Nem volt pap soha semelyik ősöm.
Nem komáztak a Seregek Urával Sionhegy alatt.
A kőtáblákra nem nekem írtak tíz komor parancsot.
Templomok tömjénjét csak égett fűnek érzem
s nem akarok lenni semmi nyájban pásztor.”

(Prédikálok)

Van valami komor pátosz a verseiben, mely olvashatóvá teszi őket. Ha verseit jobban megkomponálta, sűrítette volna, mondanivalóban és formában megelőzte volna Győry Dezsőt (kiről később lesz szó). Úgy látszik azonban, igazi területének a prózát érezte, s nem is volt sok ideje a tökéletesedésre, mert fiatalon meghalt.

Közben érkezett a Felvidékre egy újabb irodalmi mozgalom, az „új tárgyilagosság”, „neue Sachlichkeit” szele. Ez a mozgalom Németországban már 1910-ben megkezdődött, s valószínűleg olvasták is költőink néhány jellegzetes alkotását, de nálunk még nem volt időszerű. Időszerűvé a nagy szavakból való kiábrándulás, s az újraéledő politikai aktivitás és a realista gondolkodásmód tette. Werner Marholz (Deutsche Literatur von Gegenwart, 427429.) ír az új tárgyilagosságról. Röviden összefoglalva a következőket mondja: Töretlenül jelentkezik benne a hit az ember jövőjében, s a lírai költészet ismét a szó teljes tisztaságában jelentkezik. Témái a szerelem, az Isten, a haza, a világ és az elmélyedés. Én azt hiszem, minden költészetnek ezek a témái, s Marholz nem mond itt semmi újat. „Aber ein neuer Stil ist darin noch nicht gefunden” - mondja. Ragaszkodás a formához, a rendhez, a tisztasághoz, a szépséghez. Említi a Fliegerdichtungot, vagyis azt, hogy az izmusok hatásától mentes, új

tárgyilagos költészetet néhány pilóta indította meg. A németeknél Peter Supf, a franciáknál Beauchamp...

Mindezek alapján az új tárgyilagosság valóban nem tekinthető új stílusnak, hanem egyszerűen visszatérés a költészet közelmúltjának bevált formáihoz, avval a különbséggel, hogy eszmei téren felemelöt óhajt nyújtani, az egyéni bánatok elpanaszolása helyett. - A politikai baloldal költészete is közeledik e felé az ún. Arbeiterdichtungban, mely a munkássors és munkásvágyak realista ábrázolását tűzte ki céljául (pl. H. Lersch). Az új realizmus hangján szól a *Sarló jegyében* c. baloldali vitaanyag-gyűjtemény is, amikor „irodalmi rezolúciójában” dokumentációs irodalmat követel, akárcsak 1930-ban Szovjetország irodalmi kongresszusa, szakítva nemcsak a futurista Majakovszkij, hanem még a népies expresszionista Jeszenyin emlékével is. Egyszóval világáramlattal állunk szemben. Ennek az új realista költészetnek legnagyobb propagálója a Kolozsváron megjelenő *Korunk* c. baloldali folyóirat volt, természetesen az Arbeiterdichtung értelmezésében. E lap a Felvidéken a harmincas évek elején nagy elterjedtségnek örvendett.

A továbbiakban költőink alkotásainak vizsgálatánál kétirányú kapcsolatok keresésére kell törekednünk, az expresszionista és az újrealista lírával való kapcsolatokra. Hiszen természetes, hogy az expresszionista líra hatása nem múlt el, hanem a legújabb időkig fellelhetően mutatkozott a később feltűnt fiatal költők soraiban is.

Mielőtt rátérnénk újból a költők tárgyalására, még két kérdésről kell megemlékeznünk. Az egyik, hogy a francia irodalomnak, a francia irodalom kísérletezőinek folyt-e olyan szervezett és nagyarányú ismertetése a Felvidéken, mint a német irodalomnak. A másik, hogy a nyugat-európai hatásokat közvetítették-e a csehek a magyar írók felé, s egyben az is, hogy volt-e hatásuk maguknak a cseh íróknak a felvidéki magyar irodalomra. A két kérdés bizonyos mértékben együvé tartozik.

A csehek politikai érdekeik a háború után a franciákhoz fűzték. Műveltségük, tudományos és irodalmi gondolkodásmódjuk azonban annyira németes, hogy mellettük Szekfü professzor úr előadásait a latin-gall szellem revelációjaként üdvözölhetné Szabó Dezső. Ennek történelmi okai természetesen és közismertek. A politikai konstellációk ellenére is - amennyire én a cseh lírát ismerem továbbra is a német újító mozgalmaktól szedtek ösztönzést a fiatal cseh lírikusok. A harmincas évek elején indult az első olyan cseh irodalmi mozgalom, mely francia mozgalomból sarjadt: V. Nezval és társai szürrealista mozgalma. Ez is inkább csak manifesztációs irodalom volt, a kései, André Breton-féle szürrealizmus csehországi propagálója. Maga Nezval tehetséges költő. Rajta kívül a modern cseh fiatalok mind a németekkel rokonok (pl. Bezruc, Carek). Meg kell azonban említeni Jirí Wolkert, a cseh líra egyik legnagyobb, fiatalon, 24 éves korában elhunyt alakját is. Ő az egyetlen, akitől a felvidéki magyarok sűrűbben fordítottak, s akit méltán nagyra becsültek. Hatásának halvány nyomait ki lehetne mutatni Forbáth s még egy-két későbbi magyar lírikus műveiben.

Eleven kapcsolat azonban nem alakult ki a cseh és a felvidéki magyar költészet között. Ennek nemcsak a politika és a nyelvi nehézség volt az oka, hanem az, hogy nem volt közvetítőre szükség a Nyugat felé. Ha pedig kellett közvetítés, akkor Budapest vállalta ezt a szerepet még a legnagyobb politikai elzárkózás idejében is. Legkevésbé volt szükség a csehek közvetítésére, akik még a legnagyobb közírójuk, Peroutka szerint is „nagyon tehetséges és szorgalmas nép, de ha elpusztulna, egy színnel sem lenne szegényebb Európa palettája” (Přítomnost, 1933). Mindenesetre meg kell azonban jegyezni a humanista expresszionista Wolker nevét és esetleg Bezrucot, kinek bányászverseiben találhattak s talán találtak is ösztönő rokon hangulatokat.

A francia irodalom erőteljesebb propagálását egy-két kulturált tanáresztéta kezdte meg 1930 táján. Főleg Krammer Jenő érsekújvári tanár és főleg a *A Mi Lapunk* c. ifjúsági folyóirat. Krammer, a humanista, a Romain Rolland-nal való barátság útján és után jutott el a legújabb francia irodalom beható ismeretéhez. És az az érzésem, hogy mikor a *neue*

Sachlichkeit terjesztése erősebbé vált, s a felvidéki fiatalok realista szemmel kezdtek tekinteni a hazai föld szépségeire és feladataira, Krammer a *neue Sachlichkeit* rideg, német megfogalmazásával szemben rá akart mutatni néhány költői példájára a franciák néphez forduló tájköltészetének. Lapszámot idézni nem tudok itt, de arra emlékszem, hogy A Mi Lapunkban már akkor olvastam novellát Ramuztól, ismertetést Jean Gionoról, mikor a magyar nyelvterületen még tőlük semmi sem jelent meg, s talán róluk sem. Ezek az ismertetések és néhány fiatal ösztöndíjas párizsi tartózkodása s onnan küldött írásai hoztak üdítő változatosságot a kereső fiatal íróknak, költőknek. Talán nem egynek a szemét ezek az írások fordították a modern francia költészet felé. Valamely francia irodalmi izmusnak a felvidéki költészetre való közvetlen hatásáról azonban nem beszélhetünk.

A költők további sorolásában, tárgyalásában Mécs László következik. Mécs már az említett expresszionista jellegű folyóiratokban is szerepelt, s szinte költészet programját adó verse, a *Hajnali harangzó a Tűz* II. évf. 1. számában jelent meg:

„Kongatom piros harangom, ifjú szívem kongatom”.

Ez a vers valóban tiszta, emberi szó. Eszmei tartalma helyett azonban mi tekintsük formáját, hangját, technikáját. A harang megcsendítése után a költő szimbolista képét adja a háború gyötrelmeinek, főleg erkölcsi csúnyaságának:

„Jaj, mocsár van, fürtelem van még mindég a lelkek telkén.”

Verse szabad vers abban az értelemben, hogy többféle ütemes magyar verssort váltogat benne. Hangja emelkedett, ha nem is száll föl a nagy expresszionista himnuszok extázisáig. Az egész költemény kissé bőbeszédű, de azért nem szószátyár, és a francia deklamáló stílus finom hanglejtésére emlékeztet. Mécsnek talán ez a legjobb verse. A francia irodalommal való kapcsolatait megállapítani nagyon nehéz. A rokonság kétségtelen, hiszen nem véletlen a költő későbbi franciaországi körútja és annak nagy sikere, de ez csak annyit jelent, hogy francia kultúrájú költő, az egyes francia lírikusok hatását, de még velük való rokonságát is nehéz kimutatni. Új hangot nem hozott a magyar lírába, de hangja mindazonáltal egyéni hang. Költészetét a szimbolista-impresszionista lehetőségek teljes felhasználásának érzem. Nem akarom tárgyalni Adyhoz való kapcsolatát, mert ha nagymértékű is az, nem fejt meg teljesen költészetét, és nem vág kitűzött célunkhoz ennek fejtegetése.

Rokonnak szokták mondani Mécsét Claudel költészetével, de ezt nem nagyon érzem. Claudel versei szabadversek a szó whitmani értelmében, ahol a képek szélesen hömpölyögnek ugyan, de sohasem zsúfoltak, ahol „gyorsan cserélődő és egymástól mérhetetlen értelmi távolságokba eső szavak és képek folytonos mozgása sugározza a belső dinamikát” (Kállay: *Legújabb líra*, 20). Mécsben ez nincs meg, versei dinamikáját legtöbbször egy-két hagyományos verssor ügyes váltogatása adja. Verse szabad vers, de nem szabadvers. Claudel tulajdonképpen nem is szimbolista. Mécs erősen az, a szimbólumhalmozásig, mint Mallarmé és Baudelaire. Csakhogy e franciák szimbólumhalmozása másként jelentkezik, mint a Mécsé. Mécsnél a szimbólum határán mozgó metaforák újabb és újabb ötletként bukkannak elő, egyik a másik után, az említett franciáknál egyik kép folyik a másikból, a szimbólumok szinte keretszerűen kerítik körül egymást, egyik szinte benne van a másikban. Példa Baudelaire *Correspondances* c. verséből:

„Szent Templom a világ, hol élő oszlopok
Hullatják néha tört s zavart szavuk a szélben:
Ott jár az Ember a Jelképek erdejében,
Melyek okos szeme rá meghitten lobog.”

Mécs viszont:

„Felértem már a dombtetőre. Mi jön még? Tán egy kis szünet.
A dombderékon énekelnek. Hány ezeréves e szüret?
A vincellér ostort pattogtat, pirosposzsgás, akár az Élet.
Egy dombon ül, pipáz a szőlőfelügyelő: szikár, túlrejtett
mint a Halál. Titkon tüzet rejt venyigébe, őszi gazba.
Az égi csillagpalotában, hold-lámpát gyújt épp most a Gazda.”

A következőkben találkozunk még néhány szóképpel: kín-prés, a hatalom mustja, koporsó-hordó, titok-szekér, mámor-folyó, az Isten megkínálódik musttal. Láthatjuk, nem azonos ez a módszer a francia impresszionistákéval, szimbolistákéval. Nem is tudok Mécs számára megfelelő rokont találni a francia költészetben, annyi bizonyos azonban, hogy tanult a francia neokatolikus irodalomtól, de inkább eszmeileg, nem formailag. Bőbeszédű deklamációja egyedülállóvá teszi a magyar költészetben. Témaválasztás tekintetében olykor Francis Jammes rokona, de hígított szimbolizmusához nem találok rokont, teljesen egyéni az. Helyenként közvetlen hangon szól. (*A királyfi három bánata*). Mécs László eklektikus költő.

Földes Sándor fellépése még az emigráns folyóiratok idejére esik, de csak lassan s később vált neve ismeretessé az olvasóközönség egyes rétegei előtt. Az expresszionizmus nem érintette. Költészete - minden Arbeiterdichtungra való törekvése ellenére - a csendesen, önmagában vívódó ember lírája. Szalatnai Rezső szerint (*Új magyar líra*, Kassa, 1937, Bevezető tanulmány) Földes „a gazdag szintézisek festője, kuszált és rendkívül dúsképű, szinte freskószerű versekben fejezi ki magát”. Földes képei azonban nem dús és vérbő képek, hanem igen tárgyilagos, szinte száraz képek:

„Sírcú, ázott sorban állnak
a földbenyomott zsellérházak
mint bezárt szájak élőholtan
félve hangos szótól és félve
a sorsot tépő kacagást.....”

Verseit Kemény Gábor (i. m., 110.) sorokban tördelt prózának érzi. Kétségtelen, hogy Földes írásai magukon hordják annak a jelét, hogy költőjük nem az érzelmi, hanem a gondolati feszültség állapotában szülte őket. Sokan mondogatták és írogatták Földest kollektivistának, de ez alatt valószínűleg politikai irányát értették.

A kollektívizmus, a kollektív líra, mint stílusáramlat, igyekszik az egyén helyett egy-egy homogén közösség érzéseit megszólaltatni, keresi a sokszor rejtett kapcsolatokat, melyekkel a homogenitást megteremtheti. A modern líra egyik legintellektuálisabb kísérleti iránya ez, ezért igazi költőt nem tudott ez az absztrakciókra törekvő irány kitermelni. Földes lírájában találunk halvány rokonvonásokat ezzel az iránnyal, de annál sokkal tétovázóbb ember mind eszmei, mind formai tekintetben, hogysem tömör és meggyőző erővel szólalhatna meg. Harcos humanizmusával hatott a fiatal tollforgatókra, de mesterségbeli fogásokat, ösztönzést nemigen kaphattak tőle.

Az egyszerű, szimbólumok és merész asszociációk nélküli, csak egy-két hasonlattal élénkített s a próza határán járó szabadversek költője Szenes Erzsébet a felvidéki magyar költészetben. Költészetében az érzelmi és gondolati elem arányosan vegyül. Versei nem az élmények lázának friss szülöttei, hanem a lélek emlékezéseinek csendes rendezgetései, halk monológok kíséretében:

„Nem fáj nekem a narancsvirág-koszorú a lányok
homlokán,

megdobálom őket mazsolával,
mint a templomban menyegző előtt a vőlegényeket,
őseim hite szerint.
Nem fáj nekem, hogy más asszony most a múzsák
kegyeltje
s megfagytak az én ajkaim,
s a dalos madarak, a versek,
ott gunnyasztanak a szívemben,
mint télidőn a verebek az eresz alatt.
Úgy állok én már mindenek felett,
túl az időkön,
s úgy hajolok önmagam fölé,
mintha meghaltam volna régen
és egy hamvvedret tartó márványkő-angyal lennék
a saját síromon.”

(Nem fáj nekem...)

Én ezt a költészetet az új tárgyilagosság legtisztább felvidéki jelentkezésének érzem. Nem abban az értelemben jelentkezik

Szenes Erzsiben ez a tárgyilagosság, mint a német és francia pilóta-költőkben, kik egy kétely és sallang nélküli új heroizmus alapjait igyekeztek megteremteni. Jelentkezett az újrealizmusban hamarosan a „kis formák” költészete is, az egyén apró örömeinek és bánatainak hangja is. Itt nem tudok nevetek említeni a legfiatalabbak közül, azonban emlékszem két költőre, kik még az expresszionista irányban gyökereznek, de éppen ilyen jellegű költői munkáikkal az átmenetet jelentik az újrealizmus felé. Ezek Ernst Toller és Hans Johst. (Az első a harcos szélsőbaloldalnak ismert alakja, a másik a hitlerizmus egyik irodalmi vezérfőfője.) Toller fogságban írott versgyűjteménye, a *Schwalbenbuch* - ez népszerű könyv volt a felvidéki művelt zsidó olvasók között - alig emlékeztet a *Massenmensch* és más harcias és expresszionista művek írójára. Johst *Mutter* c. versciklusa még több hatását mutatja az expresszionista lírának, de egészében már erősen az újrealista költészet felé hajlik. Szenes Erzsibe verseiben már nem találunk expresszionista nyomokat. Jól megkomponáltak ezek a versek, gyengességük talán a képek kisszerűsége, ami sorozatosan olvasva zenétlenné és egyhangúvá teszi ezt a költészetet. De szavai mögött ott van az a csendes izzás, mely jelzi, hogy költővel állunk szemben:

„Letépelem magamról nyakkendőm, gallérom, gyöngyházás ingemet,
úgy állok elétek a harapós őszi dérben,
nincs mit szégyellnem elöttetek, fiúk...”

Győry Dezső üti meg ezt a hangot *Újarcú magyarok* c. kötetében, abban a kötetben, melynek címe szállóigévé lett, melynél olvasottabb verskötet talán nem is akad a felvidéki magyar líra termékei között. Győry mozgalmi szerepéről, a fiatalokra gyakorolt eszmei hatásáról nem szólnak itt. Ez a szerep, ez a hatás nagy volt. Kérdés az, mi része van ebben Győry költői minőségének, mesterségbeli tudásának.

Nem olyan költővel állunk szemben, aki idegen kultúrák tanulmányozása útján építi ki magában európai mivoltát. A fiatal Győry egyetlen nagy irodalmi élménye, találkozása - Ady Endre volt. Győry romantikus lélek, „újromantikus” költő, Ady költészetében főleg a magyarság sorskérdéseit idéző versek ragadták meg. Idő kellett ahhoz, míg a kisebbségi élményből kialakult benne a „kisebbségi Génius” költészete. Fiatalkori verseiben sokszor nyúlt tárgyban és formában elcsépelet rekvizitumokhoz. Ady pátosát megtaláljuk verseiben,

de hiányzanak a tömör képek. Szimbolistának nem nevezhető, a pátosz gyakran szónokiassá válik. Néhány impresszionista szövedékű verse emelkedik ki ökonomikus szerkezetével, hangulatosságával és a sorok mögé rejtett nemzeti bánatával.

„A porta szélén három bús fa gubbaszt.
Águk leperzselt, kormos, megmeredt.
Egy sötét varjú szálldos fáról-fára.
S lomhán hord szótlán üzeneteket.”
(*Varjak postája*)

A megtalált mondanivaló nagy erővel készíti az alkotó embert, hogy számára megfelelő kifejezési formát keressen. György *Újarcú magyarok* c. kötetében megtalált mondanivalójához szerencsés formát is talált. Ez a forma a széles lejtésű szabadvers. Nem azonos ez az expresszionisták versével, hiányzanak belőle a merész képek, nincsenek meg benne Apollinaire-ék távlatokat összefogó asszociációi. Gondolati feszültsége így is megteremti a ritmust:

„Csodálatos csillagok, botorkáló fiatal szikrák,
más fényű, más lángú, más színű tüzek,
csillogjatok, égjete, szálljatok erre, szálljatok arra,
szálljatok szerte,
vár az ég, komor ég, fekete magyar ég.”
(*Újarcú magyarok*)

Az *Újarcú magyarok* költőjét - pátosza ellenére - sem lehet már romantikus költőnek nevezni. Igen reális képekkel, szimbólumoktól mentesen, alig alkalmazva egy-két hasonlatot mondja el a kisebbségi sors kisebb-nagyobb tragédiáit:

„A vonat vége bösz kígyófarokként vonaglik, (...)
az őrjárat mehet jelenteni:
húsz család túl van a határon.”
(*Mennek a kiutasítottak*)

„A kertben a nagy diófagömb alatt állott a kékszegélyes asztal, rajta a szokott reggeli: vaj, méz, kenyér, kávé és víz”

Így indítja el a *Nyugdíjas család* c. versét, s így fejezi be:

„...tiszták vagyunk, árvák, szegények s úgy kell élnünk
pusztán keményen
mint a diófa sudarának.”

György költői hangja ezután megváltozott. Ez a változás összefügg a költő csalódásaival; csalódott a kisebbségi harcosokban, mozgalmakban. Valami gunyoros hang jelentkezik nála, mely a „weimari sanzonköltészet”-re emlékeztet. (Erről azonban mással kapcsolatban lesz szó.) Általában visszatér a kötött versformákhoz. Ezekben az újabb verseiben sokszor játékosává válik, csak ritkán sikerül elérni nyelvének azt a súlyosságát, mely régebbi verseinek egyik fő ereje volt. Gyakran vallanak e versek az újságíró gyorsan dolgozó módszerére. Realista színei és tárgyai azonban egyaránt megmaradnak, s helyenként hozzásegítik a költőt ahhoz, hogy egy-egy sikerült műalkotásban megőrizze régi, egyéni hangját:

„Hittünk és verekedtünk apákkal és kaszákkal,
amíg csak kicsorbultak, amíg megöregedtek,
nem hiszünk és nem verekszünk, már férfisorba nőttünk,
kenyeret vagy kenyérkereső helyet keresünk
Európa, Kína és te volgai táj, de hányszor
hullt szó-vérünk értetek: szőlőjatek Szlovenszónak
adjon kis krumpliföldet, zsendicét és gomolyát
adjon valamit enni! Hiszen csak őt szeretjük...”
(*Híres fiatalok kesergője*)

Győry Dezső a kisebbségi realizmus hirdetője volt a felvidéki ifjúság mozgalmában s az irodalomban. Ehhez megtalálta a maga egyéni kifejező-formáit, hangját. Ha ezt a hangot később el is vesztette, mégis ő a felvidéki magyar költészet legjellemzőbb - s talán legegényibb - lírikusa, értékeiben és hibáiban egyaránt.

Az imént említettem a weimari világnézet sanzonjait. Ezek a németországi - főleg zsidó polgári - költők külön csoportot alkottak a realizmus új költői között. Legismertebb Erich Kästner. Kästner és társai távol állnak a Fliegerdichtung és az Arbeiterdichtung harcias és hősies szellemétől. A fanyar, csömörlött, kételkedő polgári szemlélet kifejezői. Kedvelik a groteszk, meghökkentő hangulatokat, de nem a képeik merészségével, eszmetársításaik korlátatlanságával hökkentenek meg, hanem fáradt és rafinált dekadenciájukkal, mely sokszor váratlan, de triviális, vagy legalábbis groteszk képpel oldja fel a vers már-már költőinek induló hangulatát. Ez a módszer sok teret enged az ötletnek, a poénnak. E groteskségnek, mely sokszor a túlhajtott formai játékosság eredménye, nyomait megtalálhattuk már Forbáth költészetében is, valamint Győry későbbi korszakának verseiben. Ennek az ízlésnek és stílusnak azonban egy valódi rokona, átültetője is akad a felvidéki magyar lírában, Vozári Dezső személyében.

Vozári már, mint egészen fiatal ember, a *Tűzben* is jelentkezett néhány verssel. Első két füzet 1921-ben jelent meg. Csak 1935-ben jelentkezik újabb kötetével, de a napilapokban sűrűn szerepelt. *Szebb a sziréna (mint a pacsirtadal)*, mondja reprezentáns kötetének címe, s valóban, e költő városi, sőt kávéházi költő a szó legszorosabb értelmében. Az tárgyai megválasztásában, az hangjában is. Tárgyai és hangja alig változtak 14 év alatt. Ezt a költőt nem Kästnerék ösztönözték (Kästner későbbben lépett fel), de összefűzi őket a szellem rokonsága. Ám lássuk azt a hitetlen és tiszteletlen mozdulatot, mellyel e költő hangszeréhez nyúl, lássuk azt a könnyed bátorságot, mellyel a nyelvet kezeli:

„Vergilius fegyvert és hőst dicsért még,
Petőfit zord honszerelem gyötörte,
Petrarca Lauráról faragott verset, dicsérve báját
és haját, a lengét,
De elpihentek már a nagy szavak, megérve lehulltak,
mint az őszi körte,
Én nem látok se hőst, se Laura nincsen.
Látok sóskiflit, önborotva-pengét...”

A játékos és profán hang megfelel a fanyar és gúnyos mondanivalónak. Vozári van olyan ügyes verselő, hogy kikerülhesse az ilyen hátravetett jelzőket: „haját, a lengét”. De ez is szándékosság nála, ez is hozzátartozik ahhoz, amit ki akar fejezni.

Eleinte a szonett a kedvelt versalakja, ezt később sem hagyja el egészen. A jambikus lejtést azonban áttöri a szabadvers dinamikája (Szalatnai Rezső állapítja meg ezt a Magyar

Figyelőben, 1935. évf. 3. sz). Verseiben új alakok jelennek meg: öreg vigéc a vonaton, zsebtolvaj a villamoson, a sörivóbajnok és hasonló figurák. A forma könnyedén lendül előre kezében, aggályai nincsenek, hogy túlságosan játékos, modorossá válik. Nem bánja azt:

„élj és szenvedj Afrika, csodálatos tartomány, már a dalnok,
a költő is tefeléd fordul, bár kedvese keblei ma is igéző halmok,
mégis odahagyja Eleonórárt, már nincsenek koszorúk,
úgy zengeti neveddel lantját, mint felriadt ör az éjjeli
vészharangot.”

(Afrika)

Böbeszédű költő, akár Mécs, de Vozári fegyelmezettebb s jobban tudja, mit akar. (Nem véletlen, hogy Mécs élete két-három bírálata közül az egyiket Vozáriról írta a Prágai Magyar Hírlap 1935. évfolyamában. A bírálat lesújtó volt.) Vozári utóda a Makay Emil-féle tírikusoknak. A fiatal dunántúli költők (Weöres Sándor, Jankovich Ferenc) gyakran üznek Vozáriéval rokon dekadens, technikában bravúroskodó költészetet a Nyugat hasábjain. De Vozárit cseppet sem takargatott kiábrándultságával és tiszteletlenségével nemigen engedné Babits a Nyugat lapjaira. Nem nagy költészet a Vozárié, s nem is mutat a jövő felé sem szellemi, sem formai tekintetben, de sajátja...

Említettem már a „Sarló” irodalmi rezolúcióját, melyben dokumentáris irodalmat követelt a szocialista költőktől, íróktól. Ezt a dokumentáris irodalmat propagálták a felvidéki baloldal lapjai, folyóiratai. A kívánság betöltésére a költészetben a „Sarló” mozgalmának tagja, Morvay Gyula vállalkozott. Vállalkozott a szó legszorosabb értelmében, hiszen 1930-ig nem foglalkozott a költészetrel. A költészetet politikai mondanivaiója és a baloldal irodalmának a dokumentáció felé való fejlődése váltotta ki belőle. Már maga a dokumentáció szó természetessé teszi, hogy ez a költészet csakis az új tárgyilagosság irányába indulhatott.

A dokumentáris irodalom külföldön és a magyar nyelvterületen is többféle stílusbeli módszerrel, fogással jelentkezhetett a költészetben s a többi művészetben is. Hiszen dokumentálás lehet a valóság legpontosabb ábrázolása is. Aztán keverhetjük a valóság különböző elemeit úgy, hogy azok a köztük fennálló ellentétet ébresszenek a valóságra. Ez utóbbi a film és a fényképészet montázs. A montázst alkalmazhatja a költő is. Ha a természetes elemeknek ez a montírozása frissen és ösztönösen történik, a tárgyilagosságot szinte rokonnak érezzük a francia szürrealisták, szimultanisták költeményeivel. De az utóbbiaknál a hangulat egysége fűzte össze a képeket; itt viszont az elemek közötti ellentét van hivatva éreztetni - s főleg - gondolatébredésre. A szürrealista igyekezett nyelvileg összehangolni a sorokat, a realista számára ez már sokkal nehezebb feladat.

Ezek a gondolatok merülnek fel bennem Morvay verseivel kapcsolatban, amelyek valószínűleg Morvayban is felmerültek. Nyelvtudása lehetővé tette számára a szlávok (csehek, oroszok, délszlávok) modernjeinek olvasását és fordítását. A költők között a legjobb ismerője Wolkernek, s tanulmányozta ezenkívül még a nagy orosz poétát, Jeszenyint is. Hajlama vonzotta a montázs, az innen-onnan való képek egymás mellé dobása felé. E hajlamának igyekezett ellenállni. A nyelvvel nagy küzdelmet folytatott, ezért darabos az, verse sok helyütt nehezen olvasható hangosan:

“Bennem már végét járja a bizótlan élet.
Magam vagyok a csúcsos harag, bosszúállás.
Nagy sor volt ez, végeláthatatlan dulakodás.
ez vagyok én is, idáig várt úrdógás zsellérvadék.”

(Fiatal zsellér szava)

Jelzői nagyon sokszor csinált jelzők, azaz csinált szavak. Talán mondanivalója súlyosságát akarja kihangsúlyozni e nehézkes szavakkal. E célból kedveli a tájszavakat is:

“Magunk magyar ugarja megmaradt,
nem volt kinek gyomlálni és most gyilkos muruggyák
szeretnék, ha örökké földszínű köd ülne a falu fölött.”
(*Forróra fülledt a talaj*)

Könnyebb, simább sorai is vannak:

„Szíveink köré parasztok
piros kenyérét hordom össze,
ugaron született bánatok
barna virágjait kötöm össze.”
(*Ajándék ugarról*)

Idézhetném még néhány nagyon szép, eredeti képét. Úgy hiszem azonban, elég lesz annak megállapítására, hogy Morvay elég jól megszerkesztett verseit s azoknak szép sorait legtöbbször nyelvének túlságos darabossága rontja meg. Verseivel így is az eredetibb felvidéki lírikusok között foglal helyet.

Magamról (Sáfáry László; *Lendület*, Munkács, 1931 és *Verhovina*, Munkács, 1935) annyit óhajtok csak megjegyezni, hogy bírálóim közül sokan vélték felfedezni a rokonságot első versfüzetem írásai és a szürrealisták között. Ennek nyomait a második versfüzetemben is megtalálták, de a képeket világosabbnak s egyben erőteljesebbnek is látták. - Magam realistán tartom magamat. Szerintem azonban mentes vagyok az új tárgyilagosságtól, mert valóban úgy érzem, hogy kár volna elveszíteni azokat az értékeket, melyeket az “izmusok” korának valódi költői felfedeztek, vagy újra megtaláltak.

Legyen szabad egy versemet idézni:

Rejtett ösvény
A fű gyengén kétfelé csapzott,
rejtett ösvény húzódik itt.
Szomjas özek vonulnak rajta reggelenkint,
lábuk futásra készen remeg.
Csendben hintázzatok, fák koronái!
Csendesedj, zúgó patak!
Úzött ember szalad most erre,
úzött ember bújik meg köztetek!
Védd meg őt, szilaj vihar,
villám, most arra támadj,
ahol az estben felvillan a szurony!
Tápláljátok őt, vad gyümölcsfák,
az igazság köztetek bujdosik!

Isten, Világ, Szerelem, Szegénység - ezek a tárgyai a fiatal Szabó Béla költészetének. Villoni modorúnak mondta néhány bírálója. Realista hangú verseiben egyszerű, de új hangulatok és képek mutatkoznak:

„..... álmaimban
kenyér és tej kopog az ablakomon.”

Mécs követője Kossányi József eszmevilágában, sokszor formában is. Felváltva használja a szabadvers és a trochaikus lejtésű strófás szerkezetek lírai formáját. Romantikus beállítottságú, sokszor átveszi mestere bőbeszédűségét is.

Az 1937-ben feltűnt Házy Ferenc cizellált szonettjeivel egészen parnassien benyomást kelt.

Megemlíthetek még néhány nevet azok közül, akik ritkábban jelentkeztek írásaikkal, vagy más tekintetben voltak kisebb jelentőségűek és tételünk megvilágítására nem alkalmasak. Ilyenek a forradalmi propaganda költészetét űző Reininger József, a cseh Wolker verseit ellágyított, széplelkes szabadversekben utánzó Szalatnai Rezső, a szociális hangú és formai tekintetben teljesen zavaros Erdőházi Hugó, a biedermeier-hangulatok és a nagylélegzetű forradalmi szabadvers között ingadozó Bólya Lajos.

Egy-két mozzanat mindegyikük költészetében alkalmas volna arra, hogy kitűzött tételünk megvilágításában segítségemre legyen, ha egészen részletesen akarnám kidolgozni azt. Remélem, erre alkalmam is nyílik még doktori értekezésem megírása alkalmával...

***

Ha anyagom végigtekintve összegezni akarom a nyugat-európai ízlésáramlatok szerepét a felvidéki magyar költészetben, akkor azt kell elsősorban megállapítanom, hogy Nyugat-Európát itt leginkább Németország, a németek irodalmi mozgalmi képviselték. Az expresszionizmus, az új tárgyilagosság különböző válfajai mind a német költészet révén váltak a Felvidéken is ható tényezőkké. Másodikként a francia szellemet, a francia irodalmi kezdeményezéseket kell említenem, bár a szimbolizmussal nem közvetlenül ismerkedtek meg a felvidékiek, hanem többnyire Budapesten keresztül még az összeomlás előtt. A szürrealizmus azonban már későbbi ismeretség, a kisebbségi sors idejére eső élmény volt. Harmadik helyre tehetjük a cseheket, azaz Wolker költészetét. Más népek irodalmi mozgalmi nem hatottak, Walt Whitman kései megismerése is másodkézből történt.

Az egyes ízlésáramlatok közül a legnagyobb hatást kétségtelenül az expresszionizmus tette. Expresszionista költőnk nem sok van, de ettől függetlenül ettől a mozgalomtól tanultuk a szabadverset, a merészséget az emeltebb hangra, akár az egzaltációig, a megszabadulást a fölösleges jelzőktől. A mértéket, az egyszerűséget, a szellem tisztaságát a merész asszociációkkal együtt a francia Apollinaire példázta annak, aki hozzájutott. Az új tárgyilagosság felvidéki elindulásához nem nagyon kellett külföldi indíték, de kétségtelenül sok példát és ösztönzést nyújtott a németek Arbeiterdichtungja és dokumentációs költészete.

E nyugati áramlatok hatása azonban nem volt olyan mértékű, hogy költőink eredeti, egyéni hangját elvette volna tőlük. Valamennyi ízlésáramlat megkapta a Felvidéken a couleur locale-t, mert hiszen kellett is, hogy a más táj, más körülmények, más emberek ezt megadják nekik.

S ha megkérdezik tőlem, hozott-e a felvidéki magyar költészet az egyetemes magyar költészet számára valami újat, valami különöset stílusban és ízlésben, azt válaszolom, hogy nem sokat. A 18 évig tartó munkájával, a közönséghez való szoros kapcsolataival, egymás megbecsülésével, s nem utolsósorban a nyugat-európai ízlésáramlatok gyakorlati megismertetésével azonban feltétlenül hozzájárult a felvidéki fiatalság neveléséhez. Ennek köszönhetően a felvidéki fiatalságban megvan a szépség szeretete, a költő és költészet megbecsülése, némi jártasság és ízlés olvasmányainak megválogatásában, egyszóval: olvasóközönség.

* Az eredetiben a “megszállás” szó szerepel.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 4.sz. (1990. december)

- A költészet modern értékelése Méccsel kapcsolatban.* Nyugat, I. 1933. 560.
- Bellyei László: *Magyar irodalom Szlovenszón.* Kéziratban, 1933.
- Brognyáni Kálmán: *Festőművészet Szlovenszón.* Kassa 1931.
- Dallos István: *Szlovenszói magyar írók antológiája I-II. kötet,* 1936-1937.
- Féja Géza: *Pozsonytól Beregszászig,* Láthatár, 1933. 2.
- Kállay Miklós: *A legújabb líra a világirodalomban.* Budapest 1930.
- Kárpáti Aurél: *Mécs László versei,* Nyugat, I. 1931. 198.
- Kemény Gábor: *Így tűnt el egy gondolat,* Budapest 1940.
- Komlós Aladár: *Az új magyar líra,* Budapest, évszám nélkül.
- Krammer Jenő: *A szlovenszói magyar serdülők lelkivilága,* Budapest 1935
- Lírai antológia.* Sziklay Ferenc szerk. Berlin 1926.
- Maholz, Werner: *Deutsche Literatur der Gegenwart,* Berlin 1931.
- Molnár J. és Tamás A.: *Új francia költők.* Budapest 1927.
- Németh László: *Magyar ritmus.* Budapest, évszám nélkül.
- Peéry Rezső: *Szempontok a csehszlovákiai magyar irodalom fejlődéséhez* Korunk, 1937. 115-116.
- Szalatnai Rezső: *A csehszlovák-magyar szellemi együttműködésről.* Magyar Figyelő, 1933. 1-2. sz. Győri Dezső költészete. Magyar Figyelő, 1935. 192-215.
- Vozári Dezső költészete.* Különlenyomat a Magyar Figyelő 1935. évfolyamából.
- Tolnai Gábor: *A szabadvers és a lírai formák válsága,* Budapest 1933.
- Wallentinyi Samu: *Új magyar líra (antológia).* Kassa 1937.